

Петрецька Н.І.

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ СТАНДАРТІВ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

Цікавими виявились обставини щодо ситуативної комбінації регулювання суспільних відносин, трактування прав людини, важливості правових інститутів, що їх забезпечують. В останні роки на глобальному рівні спостерігається тенденція до «готування» та «споживання» інформації, як у кулінарії - «на любителя». «Кожен має право», «особі гарантується», «рівність», «свобода», «справедливість» - ці терміни як аксіома сприймаються уже не у прямому їх значенні, а за допомогою засобів тлумачення, обґрунтування, пояснення, аргументування тощо. Нового розвитку отримали особисті права людини у сфері надання послуг, що сприяє формуванню нових комплексних галузей права, зокрема інформаційного, медичного та окремих інститутів екологічного права тощо.

В юридичній літературі існує широкий спектр думок і пропозицій щодо класифікації прав людини. Запропонована П.М. Рабіновичем класифікація прав людини найбільше розкриває зміст потреб людини, а саме, вчений виокремлює фізичні (або життєві, вітальні) права – це можливості людини, необхідні для її

фізичного існування, для задоволення її біологічних та матеріальних потреб; особисті права – це можливості збереження, прояву, розвитку та захисту морально-психологічної індивідуальності людини, її світогляду та духовності; далі вчений структурує культурні (гуманітарні) права; економічні та політичні [2, с.26].

Виходячи із даного контексту, на першому місці вченим виокремлені ті можливості людини, що забезпечують її існування та життєдіяльність, тобто безпечне навколишнє природне середовище, користування природними ресурсами тощо, а отже це категорія екологічних прав. У багатьох країнах світу екологічні права є життєво необхідним підґрунтям для розвитку права та є найвищими соціальними цінностями.

Особисті права та свободи людини пройшли тривалий шлях їх визнання та закріплення на конституційному та міжнародному рівнях, але людство черпнуло їх глибшого усвідомлення за допомогою соціальних, біологічних, медичних та інших наук. Вивчаючи фізіологію та будову тіла людини, наука намагається зрозуміти не лише її місце у живому світі, а й її внутрішній світ, свідомість і душу, в тому числі фактори та чинники, що на них впливають. Людина як частина живої природи та істота розумна створила навколо себе цілісну та складну систему правил поведінки внутрішньодержавного та міжнародного характеру.

Почнемо із сфери життєдіяльності людини. Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» дається цілком обґрунтоване визначення факторів середовища життєдіяльності *людини (виділене наше Н.П)*, тобто – це будь-які біологічні (вірусні, пріонні, бактеріальні, паразитарні, генетично модифіковані організми, продукти біотехнології тощо), хімічні (органічні і неорганічні, природні та синтетичні), фізичні (шум, вібрація, ультразвук, інфразвук, теплове, іонізуюче, неіонізуюче

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

та інші види випромінювання), соціальні (харчування, водопостачання, умови побуту, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо) та інші фактори, що впливають або можуть впливати на здоров'я людини чи на здоров'я майбутніх поколінь [3].

Як вважає Г.В. Анісімова, деякі екологічні права можна віднести до природних прав, що існують невід'ємно від життєдіяльності громадян, незалежно від їх правового закріплення [4, с.11-12]. Хоча є ряд авторів, які вважають, що слід розрізняти екологічні права та права у галузі екологічних відносин. Не будемо сперечатися з цього приводу, хочемо відмітити наступне: «вплив навколишнього природного середовища на людину» та «антропогенний вплив на навколишнє природне середовище» це також не одне і теж саме. Природне середовище може бути безпечним, небезпечним, корисним або шкідливим. Тому місце людини серед об'єктів живої природи є важливим з точки зору захисту життя та здоров'я людини, одночасно охорони і збереження природного середовища та його ресурсів.

Щодо середовища життєдіяльності людини в контексті права на безпечне життя та здоров'я, яке безпосередньо залежне від природних та антропогенних особливостей, слухними будуть думки В. Андрейцева та П. Хряпінського. Вчені зазначають, що «якість життя і здоров'я – це рівень юридичних можливостей особи у державі щодо отримання різноманітних життєвозабезпечувальних послуг для реального забезпечення потреб та інтересів людини». Саме під цим лозунгом вони стверджують, що важливою є система правових гарантій на підставі встановлених соціальних та екологічних стандартів безпеки [5, с. 144]. Як ми бачимо безпека є важливою умовою, фактором щодо забезпечення права на життя та здоров'я людини.

Варто звернути увагу на зміст такої юридичної категорії як «стандарти безпеки». Дана категорія використовується у різних галузях права, наприклад

«стандарти екологічної безпеки», «стандарти інформаційної безпеки», «система стандартів безпеки та праці» тощо. Особливо важливими для України слід вважати європейські та міжнародні стандарти безпеки, із подальшим їх відображенням у національному законодавстві. Зокрема, основними засадами державної екологічної політики є: збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища; досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку, які були затверджені на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 році; та інші [6]. Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. Це в свою чергу зумовило визначення стратегічних цілей до 2030 року, найбільший інтерес для нашого дослідження викликала ціль щодо забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України [6].

Визначення екологічної безпеки як правової категорії має різнобічне тлумачення в правовій науці. Однак виходячи із норм національного законодавства та міжнародних актів зрозумілим є те, що екологічна безпека є складовою національної і транснаціональної безпеки. Отже, національна політика держави спрямована на визнання та закріплення міжнародних стандартів у галузі прав людини. Це відображено у стратегічних та програмних актах держави, у яких визначені пріоритетні напрями державно-правового регулювання.

Автори підручника з екологічного права, за редакцією А. П. Гетьмана, під екологічною безпекою розуміють соціоприродну та наукову реальність, яка

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

є об'єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних та ін.), оскільки охоплює складний комплекс взаємозв'язків людини з навколишнім природним середовищем. Вони називають екобезпеку категорією соціальною, неправового характеру, притаманною людському суспільству, яка формується в межах суспільних відносин, хоча відносини, що виникають у сфері екологічної безпеки, регулюються правом. Людина виступає не тільки суб'єктом відносин по забезпеченню екобезпеки, а й об'єктом [7], який на собі відчуває негативний вплив і потребує правового захисту [8].

Найбільш поширеними правопорушеннями у галузі екологічної безпеки є недотримання відповідних екологічних нормативів, лімітів, правил та вимог.

Для прикладу слушно буде вказати, що і законодавчо закріплені нормативи не завжди спрямовані на охорону навколишнього природного середовища та безпеку життєдіяльності людини. У 2009 році було внесено зміни до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів (ГМО)». Зокрема, йде мова про пункт Б ст. 20 закону «Про охорону навколишнього природного середовища» щодо «дотриманням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів навколишнього природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у відкритій системі». Та пункт М цієї ж статті щодо «здійснення процедури попередньої обґрунтованої згоди відповідно до вимог Картахенського протоколу про біобезпеку до [Конвенції про біологічне різноманіття](#) щодо можливості транскордонного переміщення генетично модифікованих організмів, призначених для умисного введення в навколишнє природне середовище». Пункт Б виключено у 2012 році, проте пункт М чинний по сьогоднішній день. Убезпечення людини від вживання генетично модифікованої продукції можливе

лише шляхом дотримання умов сертифікації продукції рослинного та тваринного походження. Отже, вимірюючи стандарти безпечного екологічного середовища життєдіяльності людини на території України, то вони забезпечуються здійсненням цілого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, соціальних, процедурних, правових та інших заходів. Система державно-правових гарантій спрямована на регулювання відносин щодо визнання та законодавчого закріплення рівнів екологічної безпеки, попередження погіршення екологічної обстановки та вжиття заходів щодо покращення умов життєдіяльності людини, які зазнали несприятливих, негативних, навіть деструктивних впливів навколишнього природного (природно-техногенного) середовища.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Рабінович П.М. Основні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Академії правових наук України*. 1995. №2. С.26.
3. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02. 1994. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27, ст.218.
4. Анісімова Г.В. Здійснення громадянами екологічних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1996. С.11-12.
5. Андрейцев В. І., Хряпінський П. В. Антропозахист в системі екологічного права та системі права України. *Гуманітарний журнал*. 2014. № 3-4. С.142-155.
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019. *Відомості Верховної Ради*, 2019, № 16, ст.70

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25. 06. 1991. *Відомості Верховної Ради України*, 1991, № 41, ст.546.
8. Екологічне право: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.]. За ред. А.П. Гетьмана. Х. Право. 2014. 432 с.